

LOTTE JENSEN *Maurits en Maria Lijnslager: het ideale echtpaar in de negentiende eeuw*

HET VOORBEELDIGSTE HUWELIJK uit de Nederlandse literatuur is te vinden in *Het leven van Maurits Lijnslager, Eene Hollandsche familie-geschiedenis uit de 17de-eeuw*, een historische roman van Adriaan Loosjes uit 1808. Ik ken althans geen gelukkiger en harmoni-

Adriaan Loosjes

euzer echtpaar dan Maurits Lijnslager en Maria van Vliet. Hij is een hardwerkende, godvruchtige burger, die zich ontpopt tot een welvarende koopman die alom achtiging geniet. Moedig en vaderlandslievend is hij ook, want hij schrikt er niet voor terug om in het leger te gaan wanneer het vaderland in het nauw is. Zij is een modelhuismoeder, die ervoor zorgt dat thuis alles op rolletjes loopt. Ze is netjes, spaarzaam, vlijtig en zorgzaam. Hoogtepunt van hun gelukkige verbintenis zijn de zes kin-

deren die ze samen krijgen. Bij elke nieuwe geboorte kunnen ze hun geluk niet op: 'Hun huisgezin was het middelpunt van hun genoegen, en ieder kind beschouwden zij als een nieuwen straal, die de zon van hun huiselijk geluk met grooter glans deed schitteren.'

Voor eenentwintigste-eeuwse lezers is zo veel huwelijksgeluk bijna onverdraaglijk. Wij zwelgen liever in andermans leed. Hoe meer overspelige echtelieden, affaires en echtscheidingen, hoe beter. Van andermans ellende knappen we tenminste op. In de negentiende eeuw, met name in de eerste helft, lag dat heel anders. Meer dan in welke andere periode ook vierde de lof van het huwelijk en huiselijkheid triomfen in de literatuur. Er kon blijkbaar niet genoeg benadrukt worden hoe belangrijk een stabiel gezinsleven was, waarin man en vrouw ieder hun eigen takenpakket hadden. Sterker nog: 's lands belang was in de ogen van schrijvers afhankelijk van goede huwelijken. Uit goede gezinnen kwamen immers modelburgers voort, en die konden Nederland weer tot de bloeiende, welvarende staat maken die het ooit in de zeventiende eeuw geweest was.

Tal van dichters doopten dan ook hun pen in de inkt om de voordelen van een gelukkig gezinsleven breed uit te meten, zoals Tollens, Westerman, de gebroeders Klijn en Warnsinck. Een fragmentje uit een gedicht dat de Groningse dichter Spandaw voor zijn vrouw schreef ter ere van hun huwelijksdag illustreert de gangbare teneur:

*O volzalig' huwelijksliefde!
heilig snoer, die harten bindt!
Schitterend goud doe vorsten pralen,
niets kan bij de vreugde halen
die men smaakt door vrouw en kind.*

16

Maar ook in romans was veel huiselijk geluk te vinden. Het verschil met de poëzie is echter dat de hoofdpersoon meestal eerst een lange weg moest afleggen, voordat deze zijn ware bestemming in het huwelijk vond. De meeste romans volgden hetzelfde stramien: A wil met B trouwen, maar er liggen gevaren op de loer. Dat gevaar wordt belichaamd door een slechterik of een verleider C die tussen beiden tracht te komen. Pas wanneer C uit de weg is geruimd, kunnen A en B ongestoord in het huwelijk treden. Dit schema kennen we al uit de achttiende-eeuwse briefromans, maar het kwam pas tot volle bloei in de negentiende eeuw, toen de historische roman aan zijn opmars begon.

Ook de titelheld van *Maurits Lijnslager*, een roman die gesitueerd is in de zeventiende eeuw, moet eerst met een gevaar afrekenen voordat hij kan trouwen met Maria. Tijdens een Grand Tour door Europa maakt hij kennis met de Italiaanse schoonheid Antonia Manichetti. Hij is bepaald niet ongevoelig voor het uiterlijk van deze bevallige jongedame, maar weet uiteindelijk toch weerstand te bieden aan haar charme-offensief. En dat is maar goed ook, want het spilzieke gedrag van deze 'coquette' stort haar uiteindelijk in het verderf. Arm en berooid, en teleurgesteld in de liefde, klopt ze jaren later nog eens aan bij het gezin Lijnslager. Maurits wil haar aanvankelijk geen onderdak bieden, omdat hij zich nog steeds schaamt voor de onbezonnen verliefdheid uit zijn jeugdijaren, maar Maria toont zich grootmoedig: 'Wij hebben over het gebeurde dikwerf gesproken, en gij behoeft niet te vreezen, dat na zoovele jaren, dat ik blijken van huwelijksliefde ondervonden heb, de jaloezie mijn hart zou vermeesteren.' Goede communicatie heeft dus een stevig fundament onder de verbintenis van Maurits en Maria gelegd en daar komt Antonia niet meer tussen.

Dat hun huwelijk wel tegen een stootje bestand is, blijkt ook uit drie andere 'crisismomenten'. Het eerste doet zich voor wanneer drie van hun zes kinderen tijdens een pestepidemie overlijden. Verdrietig zijn ze zeker, maar ze weten elkaar te steunen en putten veel hoop uit hun gemeenschappelijke liefde voor God. De tweede crisis doet zich voor wanneer Maurits op een avond een tikje te veel wijn gedronken heeft. Maria is hevig ontdaan, maar Maurits kruipt diep door het stof:

ik gevoel [...] hoe ik mij heb botgevierd aan het overmatig gebruik van wijn; hoe ik strijdig met mijne verplichting als redelijk mensch en Christen, mij bijna vernederd heb beneden het redeloos gedierte, dat nooit dan tot verzadiging toe drinkt van den drank, die de natuur hetzelfde aanbiedt. Foei! Foei! Ik schaam mij voor mijzelf en voor u... ja, waarom zou ik het u, mijne dierbare, niet zoowel als mijn eigen hart belijden, ik schaam mij voor het Opperwezen.

Maria is diep getroffen door zo veel berouw en vergeeft hem onmiddellijk. De derde en ernstigste beproeving doet zich voor wanneer Maria zich door een fanatieke dominee laat overhalen om het gebruikelijke zondagmaal met de kinderen en kleinkinderen te verruilen voor een extra kerkbezoek. Lijnslager reageert furieus: godvruchtigheid is belangrijk, maar het moet niet omslaan in fanatisme. Maurits is een voorstander van een gematigd christendom, waarin zachtmoedigheid en redelijkheid de boventoon voeren. Dat de bewuste dominee het huwelijk tussen hun protestantse zoon Willem met een katholiek meisje afkeurt, vindt Maurits al even verwerpelijk: wanneer twee gelieven van elkaar houden, mogen godsdienstige verschillen hun verbintenis niet in de weg staan.

De toenmalige lezers konden veel leren uit de relatie van Maurits en Maria: godvruchtigheid, vertrouwen en godsdienstige verdraagzaamheid waren noodzakelijke voorwaarden voor een solide huwelijk. Maar de boodschap reikte verder. Maurits en Maria waren namelijk twee modelburgers van een samenleving die als geheel een voorbeeldfunctie voor de eigen tijd kon vervullen. Dat blijkt uit het pantheon aan vaderlandse helden met wie Maurits in een reeks van toevallige ontmoetingen in contact komt. Alle grootheden uit de schilderkunst, literatuur, wetenschap en zeevaart trekken voorbij, onder wie Hugo de Groot, Leeghwater, Tulp, Vondel, De Ruyter en Tromp. De zeventiende eeuw was, zo luidde de boodschap, niet alleen het tijdvak van goed burgerschap, maar ook van de grote vaderlandse literatoren, zeehelden en wetenschappers.

Achter al deze lof voor de vroegere grootsheid van de eigen natie schuilde een politieke boodschap: Nederland boette steeds meer aan zelfstandigheid in nadat het in 1806 tot een satellietstaat van Frankrijk was geworden en Lodewijk Napoleon tot vorst van het Koninkrijk Holland werd benoemd. De meningen van hedendaagse historici lopen nogal uiteen als het gaat om de vraag in hoeverre Nederlanders deze machtsomwenteling gemakkelijk of zelfs onverschillig over zich heen lieten komen. Hoe gewillig men zich ook naar de wensen van de nieuwe bestuurders geplooid moge hebben, Loosjes' roman was onmiskenbaar een ideologisch geladen poging om – in weerwil van de Franse invloeden – het 'ware' vaderlandse karakter en het Nederlandse zelfbewustzijn een krachtige impuls te geven.

De zeventiende-eeuwse deugdenmaatschappij fungeerde daarbij als lichtend voorbeeld. Loosjes' doel was, zo schreef hij in het voorbericht, 'om het echt karakter van den ouden Hollander in een zoo eerbiedwaardig, in een zoo bevallig daglicht te stellen, dat het dezen of genen zou opwekken, tot eenen edelen naijver, om de voetstappen der vaderlijke zeden te drukken, en de moederlijke deugden na te volgen'. Het moge duidelijk zijn dat de gewenste vaderlijke zeden en moederlijke deugden alleen in een huwelijk tot volle bloei konden komen en dat Maurits en Maria het model leverden. Dat vond ook een recensent van de *Vaderlandsche letteroefeningen*, die enthousiast reageerde op de roman van Loosjes en de boodschap gretig naar zijn eigen tijd vertaalde: 'Wij voor ons zien het gaarne, dat het aankomende geslacht zich het huwelijk en het huisselijk geluk voorstellen als het meest wezenlijke der aardsche genoegens en vreugd; dat het zich hetzelfde voorstellen als doel; dat onze jongelingen en jonge dochters zich daartoe voorbereiden en vormen.'

Omdat Loosjes 'nog veel zucht tot het oorspronkelijke Vaderlandsche' bespeurde, creëerde hij enkele jaren later een vrouwelijke pendant van Maurits Lijnslager: *Het leven van Hillegonda Buisman* (1814). Het boek volgt exact hetzelfde stramien als *Maurits Lijnslager*, maar nu zien we alles door de ogen van de zeventiende-eeuwse Hillegonda uit Enkhuizen. Evenals Maurits komt ze in contact met tal van lokale en nationale beroemdheden, maar nu zijn het allemaal vrouwen: Maria Tesselshade, Anna Maria van Schurman, Margaretha van Godewijck enzovoort. En ook zij moet een hobbel nemen voordat ze in het huwelijksbootje stapt. De snode Albrecht van Akswijk probeert haar te verleiden

met een onkuis liedjesboek, maar tot opluchting van haar ouders trapt Hillegonda er niet in. Haar hartsvriendin Geesje doet dat echter wel, en dat moet ze duur betalen. Zij is het prototype van de gevallen vrouw, die zich genoodzaakt ziet om te trouwen omdat ze zwanger is. Haar huwelijksleven verloopt dan ook desastreus.

Voor Hillegonda geldt – het laat zich al raden – het tegendeel. Haar huwelijk met de zeeofficier Robert Hellemans wordt bekroond met een schare lieve kinderen en zij gedraagt zich als de ideale 'Hollandsche huismoeder': ze houdt van manlief en kroost, is deugdzaam, zuinig en opgeruimd. Na het overlijden van Hellemans hertrouwt ze met de betrouwbare dominee Wachtendorp, maar pas nadat ze twee minder geschikte belagers heeft afgewezen. Wanneer ze voor de tweede keer weduwe wordt, besluit ze zich nuttig maken voor de armen in de samenleving door een eervolle betrekking te aanvaarden als regentesse van het Burgerweeshuis te Amsterdam. Uiteindelijk sterft Hillegonda als een alomtgewaardeerde en gerespecteerde vrouw: 'En allen die haar naar waarde gekend hadden, betreurden in haar eene opregt, echt Hollandsche vrouw en eene werkzaam deugdzame Christin,' aldus het commentaar van de schrijver.

Loosjes had de smaak te pakken, want hij schreef nog een derde en vierde deel, waarin we onder meer kunnen lezen hoe het verder gaat met het nageslacht van Hillegonda Buisman: *Het leven van Robert Hellemans* (1815) en *Het leven van Johannes Wouter Blommesteijn* (1816). De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat ik deze twee romans niet gelezen heb. Na twee delen Loosjes is het zelfs voor een verstokte liefhebber van negentiende-eeuwse literatuur genoeg geweest: zo veel moraal, zo veel deugdzaamheid en vooral zo veel huwelijksgenot. Er is een grens aan de hoeveelheid geluk die je kunt verdragen.

LITERATUUR

Voor meer huwelijksgeluk in negentiende-eeuwse Nederlandse literatuur: *Huiselijke poëzie*, samenstelling Ellen Krol (Em. Querido's Uitgeverij, Amsterdam 1999) en Marita Mathijssen, 'Het gezin', in Marita Mathijssen, *De gemaskerde eeuw* (Em. Querido's Uitgeverij, 2003).